Anna Kwaśnik-Gliwińska

Dział Rzemiosła Artystycznego

Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach 16, 344-359

1988

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MUZEUM HISTORII POLSKI

pejzażu i sztafażem. Budowle oddane są wiernie z troską o właściwe proporcje. Dwujęzyczna legenda (polska i francuska) czyni z rycin bogate źródło poznawcze.

Osiem pozostałych zakupionych w 1986 r. litografii wchodziło w skład albumu *Hetmani polscy koronni i Wielkiego Księstwa Litewskiego*, wydanego w Warszawie w 1862 r. Wykonano je według rysunków Wojciecha Gersona; litografowane były przez Henryka Aschenbrennera, rysownika i litografa warszawskiego, czynnego w 2. poł. XIX w. Wydane zostały w Zakładzie Litografii Artystycznej Adama Dzwonkowskiego i Spółki. Są to wizerunki związanych z historią Polski sławnych mężów. Wpisane w formę wydłużonego prostokąta ukazują modela w półpostaci na neutralnym tle, w zbroi lub w stroju polskim, z insygniami władzy i atrybutami piastowanych godności oraz herbami. Mimo pewnej schematyczności wizerunki cechuje indywidualizacja poszczególnych fizjonomii. Oto sportretowane osobistości:

— Jan Klemens Branicki, hetman wielki koronny, MNKi/GR/800;
— Stanisław Dönhoff, wojewoda płocki, hetman polny litewski, MNKi/GR/801;
— Hieronim Lubomirski, kasztelan krakowski, hetman wielki koronny, MNKi/GR/807;
— Józef Potocki, kasztelan krakowski, hetman wielki koronny, MNKi/GR/802;
— Janusz Radziwiłł, wojewoda wileński, hetman wielki litewski, MNKi/GR/803;
— Krzysztof Radziwiłł, wojewoda wileński, hetman wielki litewski, MNKi/GR/804;
— Jędrzej Sapieha, wojewoda płocki, hetman polny litewski, MNKi/GR/805;
— Adam Sieniawski, kasztelan krakowski, hetman wielki koronny, MNKi/GR/806;

Wyróżniający się spośród XIX-wiecznych artystów autor litografii — Henryk Aschenbrenner najchętniej podejmował tematykę portretową. Gabinet Rycin posiada litografowany przez niego portret Władysława Hermana z albumu *Królowie polscy*, który według rysunków Aleksandra Lessera wydany został w 1860 r. w Litografii Warszawskiej Adolfa Pecqa.

Albumy o tematyce historycznej w trudnym dla Polski okresie niewoli uczyły historii, a przypominając chlubne dzieje, podtrzymywały na duchu. Gabinet Rycin dąży do uzupełniania i powiększania swych zbiorów o interesujące pozycje, dokumentujące ten tak ważny okres w rozwoju sztuki graficznej minionego stulecia.

Wiesława Ozdoba-Kosierkiewicz

DZIAŁ RZEMIOSŁA ARTYSTYCZNEGO

ROK 1985

W roku 1985 Muzeum Narodowe w Kielcach pozyskało do zbiorów Działu Rzemiosła Artystycznego 94 obiekty (93 z zakupu i 1 dar).

Najcenniejszą grupę nabytków stanowią przykłady wczesnych wyrobów manufaktury porcelany w Miśni wykonanych w 1. poł. XVIII w. Z grupy tej świetną proweniencją wyróżnia się kubek pochodzący z kolekcji Augusta II Mocnego z Pałacu Japońskiego w Dreźnie, a sygnowany rytym i barwionym na czarno numerem 324 obok litery „W" (oznaczenie katalogowe przyjęte dla porcelany miśnieńskiej). Trzy analogiczne kubki o zbliżonych numerach porządkowych znajdują się w kolekcji porcelany Muzeum Narodowego w Warszawie. Brak kobaltowej podszkliwnej sygnatury (istniejące mieczyki malowane są naszkliwnie) świadczy o wczesnym stosunkowo pochodzeniu naczynia (ok. 1720 r.), które nieco później, ale najdalej ok. 1725 r.,

Ryc. 20. Kubek z dekoracją „kwiatów indiańskich", Miśnia ok. 1725

pokryto naszkliwnie dekoracją z tzw. kwiatów indiańskich. Wychodząc z centralnego kosza, oplata ona całą powierzchnię ścianek bocznych. Wewnętrzną krawędź brzegu zdobi pas złoconej ażurowej koronki.

Ryc. 21. Wazka ośmioboczna zdobiona motywami kwietnymi i kakiemonami, Japonia, pocz. XVIII w.

Ryc. 22. Figura kobiety w stroju ludowym, Ćmielów, ok. 1880 r.

Z lat 1720–1726 pochodzi talerzyk ze scenką „chinoiserie" umieszczoną w wielolistnym medalionie i otoczoną mocno rozbudowaną koronkową dekoracją liściasto-taśmową , tzw. Laub-und-Bandelwerk. Dekorację typu „chinoiserie" wprowadził ok. 1720 r. Johann Gregorius Höroldt i była ona stosowana do końca lat 30. XVIII w. Wczesną formę z lat 20. tego stulecia posiada talerz o karbowanym brzegu z motywami imari i kakiemonami, zdobiony kobaltem podszkliwnie i podmalowany naszkliwnie żelazem i złotem. Na odwrocie dna talerza znajdują się liczne wczesne znaki (romby ze spiralnymi ogonkami), a także obok kobaltowych mieczyków litera „K" i fioletowa naszkliwna litera „C". Przypuszczać należy, że litera „K" odnosi się do malarza dekorującego obiekt kobaltem (być może był nim Johann David Kretzschmer), a sygnatura naszkliwna oznacza artystę wykańczającego dzieło. Analogiczny, ale nieco późniejszy typ dekoracji, posiadają trzy talerze zdobione swobodniej zinterpretowanymi motywami „imari".

Wczesną dekorację nawiązującą do motywów wschodnich posiadają dwa spodki ośmioboczne z lat 1725–1730, gdzie obok podszkliwnego kobaltu i naszkliwnego cynobru i złota zastosowano odcienie fioletu, zieleni i żółci.

Sprzed połowy XVIII stulecia pochodzą trzy patery. Pierwsza o nieregularnym muszlowym kształcie posiada już dekorację zapowiadającą przyszłe „kwiaty rodzime"

lub „niemieckie". Dwie pozostałe plastycznie formowane o kształcie liścia z uchwytem w formie gałązki — zdobionej u nasady kwiatuszkami — posiadają odmienną dekorację. Jedna zdobiona jest kobaltem o motywach roślinnych i zwierzęcych typowych dla 1. poł. XVIII w. Drugą, z „miękko" malowanymi kwiatami „rodzimymi", datować można na lata tuż po połowie tego stulecia.

Do zespołu ceramiki wschodniej pozyskano dwa ciekawe obiekty. Na początek XVIII w. datować można ośmioboczną wazkę zdobioną malowanymi naszkliwnie motywami kwietnymi i kakiemonami, a wykonaną prawdopodobnie w słynnej japońskiej wytwórni Arita. Wspaniała porcelana i jakość dekoracji zdają się wskazywać właśnie na wytwórnię japońską, a nie na jeden z ośrodków europejskich naśladujących jej wyroby. Druga waza, prawdopodobnie chińska otrzymała gęstą kobaltowo-cynobrową dekorację kwietną.

Zbiory ceramiki polskiej uzupełniły m.in. dwie pełnoplastyczne figury: kobiety i mężczyzny w strojach ludowych, wykonane z masy kaflowej i polichromowane. Są to przykłady kolejnej dziedziny wytwórczości ceramicznej Ćmielowa (sygnowane wyciskiem MDE), gdzie obok fajansu, porcelany oraz w pewnym okresie majoliki, wyrabiano krótko w latach 1870–1880, za czasów Stanisława

Ryc. 23. Puchar okolicznościowy, Czechy, 1837 r.

Ryc. 24. Wazon o dekoracji z motywami chmielu, E. Gallé, ok. 1914 r.

Thiele'a, także kamionki i kafle piecowe. Figury stanowią samodzielne kompozycje umiejscowione obok wazonów na kwiaty w kształcie pni drzew, na czworobocznej falistej podstawie. Bliską analogią do kieleckiej pary jest zwieńczenie pieca ze zbiorów Muzeum Narodowego w Krakowie (M. Stażewska, M. Jeżewska *Fajans polski*. Wrocław 1978 il. 60). Z ceramicznym regionem świętokrzyskim związać można także dwa inne przykłady. Koszyczek fajansowy z zieloną polewą, o ażurowym plecionym otoku, łączy się niewątpliwie z działalnością na terenie Kielecczyzny Gabriela Weissa. Prawdopodobnie po przeniesieniu się ok. 1866 r. z Ćmielowa do pobliskiego Denkowa wprowadził tam umiejętność wyplatania ażurowych koszyczków. Kolejnym przykładem, który wiązać można z ośrodkiem świętokrzyskim, jest dzbanek o plastycznie formowanej powierzchni imitującej wiklinową plecionkę (fajansowy o lekko sinawej białej polewie). Znajdująca się na jego dnie tłoczona sygnatura „B" zdaje się wskazywać na Bodzechów lub Bodzentyn, ale brak materiału porównawczego nie pozwala z całą pewnością przypisać go określonej wytwórni.

Kolejne przykłady wzbogaciły kolekcję szkła artystycznego. Na rok 1837 datowany jest puchar czeski o kształcie nawiązującym do kielicha gotyckiego. Sześcioboczny, o spłaszczonym nodusie, płatkowej stopie posiada bogatą dekorację. Obok

Ryc. 25. Kubek śląski zdobiony zwojami akantu, Żagań, ok. 1700 r.

różnorodnego szlifu i cięcia szkła pojawia się tutaj charakterystyczna dla okresu biedermeieru żółta lazura i wielobarwne listry. Odpowiednie napisy w języku niemieckim mówią o tym, że puchar ofiarowano ojcu z okazji ukończenia przez niego 50. roku życia.

Szczególnie dekoracyjna była technika powlekania barwnych szkieł warstwami szkła kontrastowego, nieprzejrzystego, barwionego w masie. Poprzez zeszlifowanie warstwy wierzchniej, a często podmalowywanie barwnymi emaliami, uzyskiwano wyjątkowy efekt kolorystyczny. Przykładami pięknych szkieł warstwowych są dwie szklanki i wazon ze szkła mlecznego oraz zielonego, kobaltowego i rozalinowego.

Kufel z 2. poł. XIX w. z uchem i pokrywą, z widokami miast śląskich — zdobiony rubinowaniem — nawiązuje swoją formą do posiadanego już obiektu z genealogią rodu Potockich.

W 2. poł. XIX w. rozpowszechniła się na terenie Czech i Śląska stara technika wenecka zw. millefiori, polegająca na stapianiu wielobarwnych płytek szklanych o kształcie kwiatuszków. Prawdopodobnie ze śląskiej huty Fritza Heckerta w Piechowicach pochodzi wazonik z dekoracją z białych i fioletowych kwiatuszków. Uchwyt do pieczęci z dekoracją „millefiori" okrytą wypukłą bezbarwną bańką

szklaną, o mlecznej i rozalinowej spirali w trzonku, związać można raczej z Francją.

Wśród nowszych zabytków licznie reprezentowane są szkła artystyczne z czasów secesji. Wiodący w tym okresie ośrodek francuski dokumentują: trzy wazony z wytwórni E. Gallégo z Nancy z lat 1904–1914, zdobione motywami chmielu, bluszczu i powoju oraz po jednym z wytwórni Legras & Cie z polnymi trawami (analogiczny przykład posiada Muzeum Mazowieckie w Płocku) i Lamartine'a — z charakterystycznym dla tej wytwórni pejzażem. Wszystkie znakomicie opracowane technicznie ukazują całe bogactwo i różnorodność technik dekoracyjnych stosowanych w tym okresie.

Dwa przykłady związać można z ośrodkiem czeskim, równie prężnym w okresie secesji. Wykonane zupełnie odmienną techniką szkła nitkowego łączą się prawdopodobnie z wytwórnią Gebrüder Pallme-König & Habel działającą w miejscowości Kamenicky Senov koło Teplic w pocz. XX w.

Z pozostałych pozyskanych eksponatów na szczególną uwagę zasługują wysokiej rangi artystycznej wyroby złotnicze. Z ok. 1700 r. pochodzi kubek srebrny śląski (prawdopodobnie żagański) o lekko rozszerzonych ku górze ściankach, zdobiony zwojami nieco „schnącego" akantu, oddanymi z dużą starannością i precyzją, do której to w późniejszym okresie nawiązywali słynni śląscy grawerzy szkła.

Na przełomie XVII i XVIII w. powstała czarka norymberska zdobiona na ściankach zwojami mięsistego akantu, w której dno wmontowano medal z Alegorią Małżeństwa wykonany przez medaliera Filipa Henryka Müllera żyjącego w Augsburgu w latach 1654–1719. Na awersie medalu na tle winnego krzewu mężczyzna i kobieta o związanych prawych dłoniach podają sobie gorejące serca. Na rewersie pomnik Alegorii Małżeństwa na tle ogrodu i architektury pałacowej.

Na zakończenie należy wspomnieć o przekazanym w darze za pośrednictwem Ministerstwa Kultury i Sztuki krzyżu mosiężnym z podwójnymi ramionami i nałożonym mniejszym krzyżem. Jest to dzieło Enza Pazzaglego — artysty włoskiego z Florencji.

Wykaz najciekawszych obiektów

Porcelana obca

1. Talerz z wzorem „imari", Miśnia, ok. 1725, sygn. podszkliwnymi mieczykami i literą „K", porcelana malowana kobaltem podszkliwnie i naszkliwnie żelazem i złotem, wys. 3,1, średn. 21,5; nr inw. MNKi/R/1647.
2. Talerz (3 szt.) z wzorem „imari", Miśnia, ok. 1725–1739, sygn. podszkliwnymi mieczykami i literą „S", porcelana malowana kobaltem podszkliwnie, żelazem i złotem naszkliwnie, wys. 3, średn. 22,5 nr inw. MNKi/R/1648, 1649/1–2.
3. Kubek z dekoracją stylizowaną (tzw. kwiaty indiańskie) i ażurową złotą koronką przy brzegu, Miśnia, ok. 1725 (porcelana prawdopodobnie wcześniejsza), sygn. naszkliwnymi mieczykami i rytymi w masie znakami N = 324, porcelana ręcznie malowana naszkliwnie, złocona, wys. 9,6, średn. 11 i 5; nr inw. MNKi/R/1650.
4. Talerzyk z dekoracją w typie Höroldta ze scenką „chinoiserie", Miśnia, 1726–1730, porcelana ręcznie malowana, złocenia, wys. 2, średn. 14; nr inw. MNKi/R/1651.
5. Spodki (2 szt.) ośmioboczne z dekoracją „imari", Miśnia, ok. 1724, porcelana malowana naszkliwnie i podszkliwnie, wys. 3, średn. 12,7; nr inw. MNKi/R/1652/1–2.

6. Łyżka (fragment) z serwisu „łabędziego", Miśnia, ok. 1740, porcelana plastycznie formowana, malowana naszkliwnie, złocona, wys. 1,8; 6 × 5; nr inw. MNKi/R/1653.
7. Patera o nieregularnym muszlowym kształcie zdobiona kwiatami, Miśnia, ok. 1745, porcelana malowana naszkliwnie, wys. 4; 23,4 × 19,8; nr inw. MNKi/R/1654.
8. Patera w kształcie liścia z uchwytem w formie gałązki i plastyczną dekoracją kwietną, zdobiona kwiatami, Miśnia, ok. poł. XVIII w., porcelana malowana naszkliwnie, wys. 5,8; 17,8 × 16,7; nr inw. MNKi/R/1655.
9. Patera w kształcie liścia z uchwytem w formie gałązki i plastyczną dekoracją kwietną, zdobiona kwiatami, Miśnia, 1724–1763, porcelana malowana kobaltem podszkliwnie, wys. 5,8; 20,5 × 17,6; nr inw. MNKi/R/1656.
10. Wazka ośmioboczna zdobiona motywami kwietnymi i kakiemonami, Japonia, Arita (?), pocz. XVIII w., porcelana malowana naszkliwnie, wys. 7,8, średn. 14,9; nr inw. MNKi/R/1657.
11. Waza z dekoracją ulistnionej wici z kwiatami, pokrywającą całą powierzchnię, Chiny, XVIII w., porcelana malowana kobaltem podszkliwnie i żelazem naszkliwnie, wys. 15,8, średn. 20; nr inw. MNKi/R/1659.
12. Komplet filiżanek w kształcie czteroliścia z ozdobnym uchwytem, Miśnia, XVIII/XIX w.; nr inw. MNKi/R/1664.

Porcelana polska

13. Figura mężczyzny w ludowym stroju (krakowskim?), sygn. MDE, Ćmielów, ok. 1880 r., masa kaflowa polichromowana, wys. 44, nr inw. MNKi/R/1643.
14. Figura kobiety w stroju ludowym, sygn. MDE, Ćmielów, ok. 1880 r., masa kaflowa polichromowana, wys. 40; nr inw. MNKi/R/1644.
15. Koszyczek zielony o ażurowym plecionym kołnierzu, Polska, Denków (?), 2. poł. XIX w., fajans o zielonej polewie, wys. 4,7, średn. 19,2; nr inw. MNKi/R/1645.
16. Dzbanek o dekoracji imitującej plecionkę wiklinową, Polska, Bodzechów (?), 2. poł. XIX w., fajans o białej polewie, wys. 21,5, średn. 9,6; nr inw. MNKi/R/1646.

Szkło

17. Puchar okolicznościowy, biedermeier, o sześciobocznej czaszy, stopie i nodusie, z brylantowym szlifem, barwną dekoracją i napisami, Czechy, 1837 r., szkło bezbarwne, szlifowane, żółta lazura, wielobarwne listry, wys. 21, średn. 11,8 i 9,5; nr inw. MNKi/R/1669.
18. Szklanka biedermeier, rozalinowo-mleczna z barwnymi bukiecikami kwiatów i festonami, Czechy, poł. XIX w., szkło warstwowe, szlifowane, malowane emaliami, złocenia, wys. 15, średn. 7 i 8,1; nr inw. MNKi/R/1634.
19. Wazon rozszerzający się ku górze, błękitno-mleczny, zdobiony barwnymi bukiecikami kwiatów, Czechy, kon. XIX w., szkło warstwowe, emalie, złocenia, wys. 26,5 średn. 11,2 i 15,3; nr inw. MNKi/R/1675.
20. Szklanka zielono-mleczna z barwnymi bukietami kwiatów, Czechy, kon. XIX w., szkło warstwowe, emalie, złocenia, wys. 14,3, średn. 7,5 i 9; nr inw. MNKi/R/1676.
21. Szklanka z owalnymi i kulistymi szlifami z motywami architektonicznymi i roślinnymi, Śląsk-Sudety, kon. XIX w., szkło bezbarwne, szlifowane, rżnięte, żółta lazura i rubinowanie, wys. 14,5, średn. 6,8 i 8,1; nr inw. MNKi/R/1635.
22. Puchar z pokrywą i uchem, z widokami miast śląskich, Śląsk, 2 poł. XIX w., szkło bezbarwne, rubinowane, trawione, wys. 24, średn. 8,8 i 11,2; nr inw. MNKi/R/1672.
23. Szklanka sześcioboczna, wewnątrz kulistych medalionów przedstawienia symbo-

liczne, Śląsk, kon. XIX w., szkło bezbarwne i jasnozielone, żółta lazura i rubinowanie, szlifowane, trawione, wys. 11,8, średn. 7,5 i 10,5; nr inw. MNKi/R/1677.

24. Wazonik z dekoracją „millefiori", kwiatuszki biało-fioletowe, Piechowice(?), 2. poł. XIX w., szkło wielobarwne wtapiane, wys. 11, średn. 5,8; nr inw. MNKi/R/1633.
25. Uchwyt do pieczęci, sześcioboczny, o głowicy z dekoracją „millefiori", w trzonie spiralnie skręcone białe i czerwone nitki, Francja lub Śląsk, 2. poł. XIX w., szkło bezbarwne i wtapiane wielobarwne barwione w masie, szlifowane, wys. 5,8, średn. 3 i 2,5; nr inw. MNKi/R/1681.
26. Wazon o dekoracji z motywami chmielu, Francja, E. Gallé, ok. 1914, szkło bezbarwne, powlekane, barwniki proszkowe, trawione, wys. 25,2, średn. 9,7 i 6,8; nr inw. MNKi/R/1667.
27. Wazonik o owoidalnym korpusie pokrytym gałązkami, liśćmi, pąkami i kwiatami bluszczu, Francja E. Gallé, 1904–1914, szkło bezbarwne, powlekane, barwniki proszkowe, trawione, szlifowane, wys. 14,5, średn. 6 i 6,2; nr inw. MNKi/R/1673.
28. Wazonik o wydłużonym korpusie dekorowanym gałązkami, liśćmi, pąkami i kwiatami powoju, Francja, Nancy, E. Gallé, 1904–1914, szkło bezbarwne, powlekane, barwniki proszkowe, trawione i szlifowane, wys. 21,7, średn. 3,6 i 5,5, nr inw. MNKi/R/1678.
29. Wazon z motywami stylizowanych traw i kwiatów, Francja, Legras & Cie, ok. 1900, szkło bezbarwne, szlifowane, malowane emaliami, wys. 34, średn. 10,1 i 6; nr inw. MNKi/R/1668.
30. Wazonik z dekoracją pejzażową, Francja, Lamartine, pocz. XX w., szkło bezbarwne, barwniki proszkowe, emalie, trawione, wys. 13,5, średn. owalnej podst. 5,2 i 6; nr inw. MNKi/R/1670.
31. Dzbanuszek w dolnej części sześcioboczny, o mlecznej puklowanej powierzchni pokrytej nieregularną siecią bordowo-fioletowej dekoracji nitkowej, Czechy, Kamenicky Senov k. Teplic, Gebrüder Pallme-König & Habel, pocz. XX w., szkło bezbarwne mącone, dmuchane, iryzowane, nitkowe, mosiądz niklowany, wys. 20,6, średn. 6,8 i 3,8; nr inw. MNKi/R/1682.
32. Dzban o puklowanej powierzchni z nieregularną siecią dekoracji nitkowej. Czechy, pocz. XX w., szkło bezbarwne, zielone, nitkowe, iryzowane, wys. 26, średn. 12,3; nr inw. MNKi/R/1640.
33. Wazonik z bezbarwnego matowego szkła ze złotą dekoracją geometryczną, Polska, huta „Hortensja" w Piotrkowie Trybunalskim, po 1930, szkło matowe, lazurowane i iryzowane, wys. 9, średn. 4,5 i 6,4; nr inw. MNKi/R/1601.

Złotnictwo

34. Kubek zdobiony zwojami akantu, Żagań, ok. 1700 r., srebro, wys. 12,7, średn. 10 i 6,6, waga 111 g; nr inw. MNKi/R/1627.
35. Czarka z dekoracją akantową na ściankach, zamiast dna medal z Alegorią Małżeństwa, Norymberga, przełom XVII i XVIII w., medal — Filip Henryk Müller (1654–1719), srebro pr. 13, wys. 6, średn. 4,8 i 8, waga 123 g; nr inw. MNKi/R/1674.

Metal

36. Krzyż, Włochy, Enzo Pazzagli, mosiądz, wys. 38; nr inw. MNKi/R/1680.

ROK 1986

W roku 1986 Dział Rzemiosła Artystycznego wzbogacił swoje zbiory o 12 pozycji inwentarzowych. Dwa najcenniejsze obiekty uzupełniły kolekcję tkanin artystycznych.

Werdiura ze sceną rodzajową powstała we Flandrii w 1. poł. XVIII w. i wiązać ją można z ośrodkiem w Audenarde. Kompozycja mocno wydłużona w kierunku pionowym przedstawia parę wieśniaków w strojach typowych dla połowy XVIII stulecia, być może w czasie zbierania trufli. Mężczyzna pogania batem dwie idące przed nim świnie (które w tych czasach wykorzystywano często do szukania i wygrzebywania spod ziemi trufli). Obok kobieta niosąca na głowie kosz i podtrzymująca ręką wypełnioną zapaskę. Górną część tkaniny zajmują mocno rozbudowane korony trzech drzew o charakterystycznie postrzępionych palczastych liściach. Partia ziemi raczej pusta, na pierwszym planie zróżnicowane krzaczki. Bordiurę zachowaną w bocznych pionowych szlakach wypełniają kwiaty róży, narcyza, tulipana na tle wieńca z różnorodnych liści. Werdiura reprezentuje typ nieco zapóźniony, który w wieku XVIII stosowały tylko prowincjonalne warsztaty. Gama barwna dobrze zachowana. W strojach przewaga bieli, czerwieni, granatu; w partii ziemi — granat, brąz, ugier, zieleń, żółć; w partii listowia — granat, ciemna zieleń, kilka odcieni żółci

Ryc. 26. Werdiura ze sceną zbierania trufli(?), Flandria, ok. poł. XVIII w.

Sceny rodzajowe, do których inspiracją było malarstwo rodzajowe malarzy holenderskich czy flamandzkich, m.in. Dawida III Teniersa (1638–1685), cieszyły się dużą popularnością. W zbiorach polskich znajduje się niewiele tego typu przedstawień na tapiseriach. Muzeum Włókiennictwa w Łodzi posiada *Zabawę przy winie*, Muzeum Narodowe w Warszawie kilka różnych niewielkich obrazów tkanych, w prywatnych zbiorach poznańskich znajduje się fragment *Drogi na targ*. Bardzo bliska kieleckiej tapiserii jest przypisywana ośrodkowi tkackiemu w Audenarde werdiura przedstawiająca *Wieśniaków pracujących w polu* z Muzeum Narodowego w Poznaniu (A. Wasilkowska *Gobeliny. Katalog zbiorów Muzeum Narodowego w Poznaniu*. Poznań 1971, s. 101–103 il. 48,49). Wspólny jest sposób komponowania przestrzeni (roślinność wypełnia niemal 2/3 wysokości tkaniny), podobna charakterystyka postaci wynikająca zapewne z celowej prymitywizacji, a nie niedostatków technicznych. Znamienny dla Audenarde był także sposób oddania listowia określonego postrzępioną linią o światłocieniu zaznaczonym jaśniejszymi kępkami oraz gama barwna, w której odcienie zieleni utleniły się na jaśniejsze i ciemniejsze granaty i szafiry. Zakupiona werdiura stanowi ciekawy przykład flamandzkiej produkcji tapiserskiej XVIII w. i uzupełnia o scenę rodzajową posiadany zespół 12 tapiserii. Tkanina jest eksponowana we wnętrzach z XVII–XVIII w. pałacu kieleckiego (w Drugim Pokoju Biskupim).

Ciekawą historię posiada pas kontuszowy jedwabny czterostronny należący niegdyś do Józefa Jakubowskiego — podporucznika IV Pułku Ułanów i adiutanta wodza naczelnego gen. Skrzyneckiego w okresie powstania listopadowego, kawalera Orderu Virtuti Militari z 1831 r. Józef Jakubowski — dziedzic Czermna — pochodził z Fałkowa koło Końskich i tam został pochowany wraz z żoną Emilią z Kotkowskich. W 1970 r. muzeum kieleckie zakupiło pochodzące z lat 1832–1833 portrety małżonków Jakubowskich. Józef przedstawiony jest na swoim wizerunku w mundurze oficerskim z okresu powstania listopadowego. Zakupiony ostatnio od rodziny zamieszkałej w Warszawie pas kontuszowy Józef Jakubowski odziedziczył prawdopodobnie po swoich przodkach. Tło pasa piaskowożółte z brązowym ornamentem (odwrocie przeciwstawne brązowe z jasnym ornamentem). W zakończeniach dwie esowato wygięte, ukazane w zwierciadlanym odbiciu, gałązki z kwiatami róży, goździka, kąkolu, pąkami i liśćmi w kolorze fioletu i ciemnego szafiru na jednym oraz

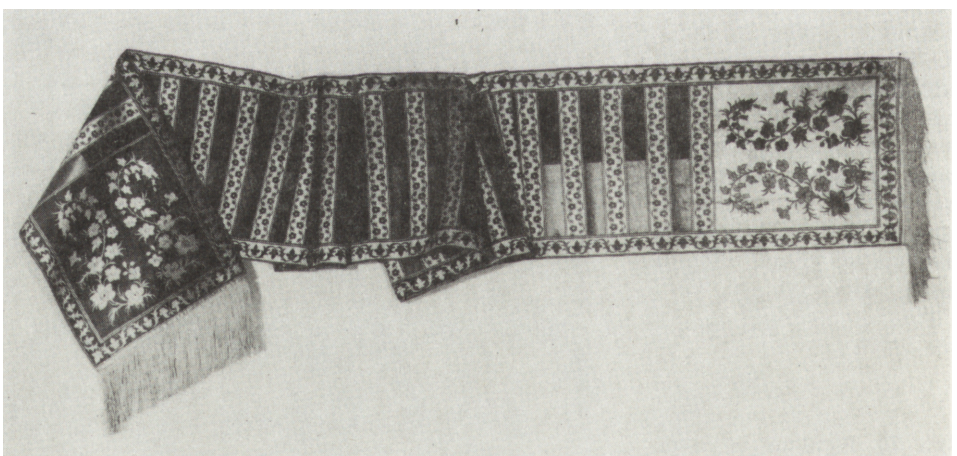

Ryc. 27. Pas kontuszowy czterostronny, Polska(?), Wiedeń(?), 1. poł. XIX w.

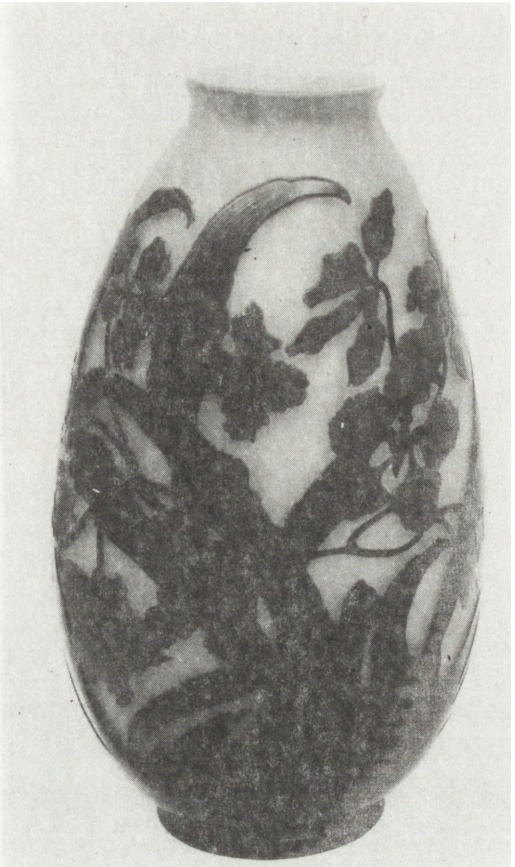

Ryc. 28. Wazon o dekoracji z motywem liści i kwiatów storczyka, E. Gallé, ok. 1905 r.

szarawej bieli i ciemnego szafiru na drugim. Środki kwiatów podkreślone srebrną metalową nicią. W szlaczkach poziomych i pionowych występuje ciągła wić roślinna utworzona z esowato wygiętych, ulistnionych gałązek; z miejsc złączeń wyrastają pięciopłatkowe kwiaty. Pólka na przemian gładkie o tle w połowie szafirowym i szarobiałym oraz fioletowym i szafirowym (odwrocia przeciwstawne) i ze zdwojoną wicią z kwiatami (bordową i brązową na piaskowożółtym tle). Pas nie jest sygnowany. Reprezentuje średni poziom wykonania i powstał w bliżej nie określonym warsztacie. Zwierciadlany układ esowatych gałązek kwietnych w zakończeniach pasa wydaje się nawiązywać do rozwiązań tego typu wyrobów z manufaktury Antoniego Tyzenhauza w Grodnie. Nie znaleziono jak dotąd analogii w opracowaniu pólek poziomych, które wypełnia zdwojona i przeciwstawnie usytuowana wić, tworząca jakby motyw „serliany", łączona pięciopłatkowymi kwiatkami. Na prowincjonalny warsztat wskazuje uproszczenie ornamentu wiciowego i geometryzacja motywów kwietnych, mało zróżnicowany koloryt, zwłaszcza w najbardziej eksponowanej partii zakończeń, zastosowanie srebrnej nici tylko w niewielkich partiach wzoru. Być może jest to wyrób wiedeński, pochodzący z warsztatu realizującego zamówienia z Galicji i Królestwa Polskiego. Pas stanowi niewątpliwie cenny nabytek dla zespołu tkanin artystycznych, posiadającego dotychczas tylko jeden przykład wyrobów tego typu.

Ryc. 29. Dzbanuszek z dekoracją girlandową, Czechy, pocz. XX w.

Interesujące okazy wzbogaciły kolekcję szkła artystycznego. Imponujące rozmiary (47 cm wysokości) posiada wazon pochodzący ze słynnej wytwórni francuskiej założonej w Nancy przez Emila Gallégo działającej aż do 1931 r. Wazon o zbliżonym do owalu, nieco spłaszczonym kształcie z nieprzejrzystego, zmąconego żółtawo-ugrowymi barwnikami, szkła pokrywają dwie warstwy w kolorze jasnej terrakoty i niemal czarnego brązu. Trawienie (najgłębsze w partii tła) odsłania dekorację o motywach roślinnych. Z ciemnej podstawy wyrastają biegnące w różnych kierunkach szablaste wydłużone liście o zaznaczonych podłużnych rowkach. Wśród nich powyginane łodygi z dużymi pięciopłatkowymi kwiatami o trójdzielnych środkach (storczyki?). Ten ogromny, blisko półmetrowej wysokości obiekt odznacza się wysoką maestrią techniczną i walorami artystycznymi. Miękko wijąca się pomarańczowo-brązowa dekoracja roślinna, zmieniająca się w zależności od oświetlenia, oplata całą powierzchnię i harmonijnie kontrastuje z neutralnym żółtawougrowozielonkawym tłem. Wymienione elementy, a także sposób opracowania detalu oraz wyjątkowe walory ekspozycyjne wskazują, że obiekt powstał w szczytowym okresie działalności firmy Gallégo — około 1905 r.

Znacznie mniejsze rozmiary, ale niezwykle subtelną dekorację, posiada wazonik sygnowany trawionym wgłębnie znakiem „Lamartine". W zbiorach szkła kieleckiego

muzeum jest to już trzeci przykład wyrobów tej niewielkiej firmy francuskiej, które stanowią niewątpliwą rzadkość na rynku antykwarskim. Korpus wazonika o przekroju prostokątnym rozszerza się ku górze, by zwęzić się raptownie i przejść w węższą od podstawy szyjkę. Wykonany z dwuwarstwowego szkła; w spodnią bezbarwną wtopiono mleczne proszki tworzące wydłużone półprzejrzyste krople, zewnętrzną — bezbarwną, partiami trawioną — pokryto emaliami przedstawiającymi charakterystyczny dla tej firmy pejzaż leśny z łąką, ścianą drzew i krzewów, pojedynczymi drzewami. Szczególnie dekoracyjnie potraktowano jedną ściankę z rosnącymi nad rzeczką dwoma drzewami o ukwieconych koronach. Kolorystyka również znamienna: na tle jasnego mlecznego matowego tła żywe jasne kolory: seledynowa i chromowa zieleń, brąz, czerń, różne odcienie różu i biel.

Oryginalną dekorację posiada dzbanuszek, który związać można z dawnym terenem Austro-Węgier, prawdopodobnie z Czechami. Wykonany jest z czarnego nieprzejrzystego i matowego szkła, jego korpus pokrywają girlandy z biało-błękitno-czerwonego szkła nitkowego zawieszone na biegnących pionowo mleczno-zielonkawo-różowych pasach. Na całej powierzchni tworzy się układ ośmiu zwężających się ku górze girland ułożonych w dziewięciu rzędach.

Ryc. 30. Odblaśnica z motywami kwiatów, zwojów akantu i szyszek chmielu, Polska, k. XVII w.

Ekspozycja wnętrz zabytkowych z XVII–XVIII w. znajdująca się na piętrze pałacu kieleckiego wzbogaciła się o cztery oryginalne barokowe odblaśnice z końca XVII w. Pochodzą one z synagogi w Szydłowie, a zostały przekazane do zbiorów naszego muzeum przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Kielcach. Ich konserwacji podjęły się (i wywiązały z tego zadania znakomicie) P. P. Pracownie Konserwacji Zabytków, Oddział w Kielcach. Na zlecenie muzeum wykonano kopie tych odblaśnic, z których cztery powróciły do restaurowanych wnętrz synagogi, a dwie wraz ze wspaniałymi oryginałami zdobią już wnętrza kieleckiego pałacu. Wyjątkowym okazem jest największa z odblaśnic — dwuczęściowa, znajdująca się wraz ze swoją kopią w Izbie Stołowej Górnej. Część dolna trzykrotnie większa od górnej z kolistym wklęsłym reflektorem otoczonym trybowaną symetryczną dekoracją roślinną: wici z długimi, mięsistymi liśćmi, w które wkomponowano duże dekoracyjne kwiaty — słoneczniki, tulipany, róże. U dołu na kokardzie zawieszona ogromna szyszka, ponad reflektorem pelikan karmiący młode. Część górna kwadratowa z wklęsłym reflektorem otoczonym ulistnionymi gałązkami z kwiatami róży i tulipana. Dwie dalsze odblaśnice średnich rozmiarów. Jedna z dekoracją z mocno przestylizowanych kwiatów słonecznika, róży i tulipana na wici o bujnych liściach. Druga z wyjątkowo precyzyjnie oddaną dekoracją: na szrafowanym tle bujne zwoje akantu z pięknie określonymi kwiatami róży i tulipana, pod reflektorem pęk owoców i kwiatów zawieszony na podpiętych i zakończonych frędzlami draperiach. Powyżej para zwróconych ku sobie i stykających się dzióbkami ptaków.

Wykaz najciekawszych obiektów

Tkaniny

1. Werdiura ze sceną zbierania trufli (?), Flandria, Audenarde (?), ok. poł. XVIII w., wełna jedwab, technika tapiserska; 310 × 158; nr inw. MNKi/R/1694.
2. Pas kontuszowy, czterostronny, Polska (?) Wiedeń (?), I poł. XIX w., jedwab, nić metalowa, tkanina dwuosnowowa i wielowątkowa, splot rypsowy i atłasowy; dł. 338, szer. 32; nr inw. MNKi/R/1693.

Szkło

3. Wazon o dekoracji z motywem liści i kwiatów storczyka, Francja, Nancy, firma E. Gallé, ok. 1905 r., sygn. *Gallé*. Szkło bezbarwne powlekane, barwniki proszkowe, trawione, szlifowane i polerowane; wys. 47, podst. 13,5 × 15, średn. wylewu 11,5; nr inw. MNKi/R/1687.
4. Wazonik z motywem krajobrazowym, Francja, firma Lamartine, pocz. XX w., sygn. *Lamartine*. Szkło bezbarwne powlekane, barwniki proszkowe, trawienie, barwne emalie i farby transparentowe; wys. 16,8, podst. 6,8 × 3,4; nr inw. MNKi/R/1689.
5. Dzbanuszek czarny z dekoracją girlandową, Czechy (?), pocz. XX w., szkło czarne w masie barwione, dekoracja nitkowa z wielobarwnego szkła; wys. 12, średn. d. 7,1, średn. g. 4,2; nr inw. MNKi/R/1688.

Metal

6. Odblaśnica dwuczęściowa z motywami kwiatów, zwojów akantu, szyszek chmielu, Polska, k. XVII w., blacha mosiężna trybowana; część dolna 82 × 73,5, górna 41 × 41, średn. lustra 42; nr inw. MNKi/R/1684.

7. Odblaśnica z motywami kwiatów róży i słonecznika, Polska k. XVII w., blacha mosiężna trybowana; 68 × 57, średn. lustra 24; nr inw. MNKi/R/1683.
8. Odblaśnica z motywami kwiatów, zwojów winorośli i ptakami, Polska, 2. poł. XVII w., blacha mosiężna trybowana i szrafowana; 52 × 46, średn. lustra 26; nr inw. MNKi/R/1685.
9. Odblaśnica z motywami liści akantu i kwiatów tulipana, Polska, 2. poł. XVII w., blacha mosiężna trybowana; 22 × 21, średn. lustra 11,4; nr inw. MNKi/R/ 1686.

Anna Kwaśnik-Gliwińska

DZIAŁ MILITARIÓW

LATA 1985–1986

W związku z trudnościami finansowymi nie były to lata najlepsze, jeśli chodzi o zakupy muzealiów. Zakupiono jedynie dziesięć obiektów broni palnej i białej. Ponadto warszawski kolekcjoner Stanisław Szydłowski przekazał naszej placówce zapisem testamentowym trzy szable (wz. 1921 — MNKi/B/542 i wz. 1917 — nr inw. MNKi/B/543 — obie polskie i jedną szaszkę wz. 1927 — nr inw. MNKi/B/541).

Niewątpliwie najlepszym obiektem spośród nowych nabytków tu prezentowanych jest szpada z przełomu XVII I XVIII w. sygnowana na głowni: TOMAS AYALA (nr inw. MNKi/B/537). Był to jeden z lepszych wytwórców głowni na początku XVII w. Należy zaznaczyć, że wiele głowni sygnowanych tym nazwiskiem prawdopodobnie nie wyszło z warsztatu Ayali, bowiem ich krój jest typowy dla połowy XVIII w. Prawdopodobnie było ono używane przez mniej uczciwych producentów w celu podniesienia ceny broni.

Innym ciekawym nabytkiem jest szpada gwardii pruskiej z ok. 1830 r. sygnowana przez E. D. Schultzego z Poczdamu (nr inw. MNKi/B/532), jednego z dostawców dworu. Zachowana w bardzo dobrym stanie, z głownią ze sztucznego damastu dekorowanego panopliami, ze złoconym jelcem, w pochwie, stanowi dobry przykład bardzo popularnego w pierwszej połowie XIX w. nie tylko w Prusach, ale w Austrii, Rosji i Polsce oręża.

Rzadkim obiektem jest pokrowiec do karabeli z połowy XIX w. (nr inw. MNKi/B/533), drewniany obciągnięty szagrynem i wyłożony wewnątrz zamszową skórą.

Grupa broni myśliwskiej wzbogacona została przez kordelas francuski z ok. 1800 r. (nr inw. MNKi/B/531). Trzon rękojeści wykonany z rogu formowanego, dekorowanego w pionowe kanelury. Głowica i jelec stalowe. Na głowni i na pochwie sygn.: VERDUER RUE RICHELIEU N 102, DAMAS DE SIRHENRY. Jest to bardzo piękny egzemplarz broni nawiązującej w swych formach i dekoracji do klasycyzujących przykładów z drugiej połowy wieku XVIII.

Do zbioru broni wschodniej zakupiono dwa talwary z XVIII w. o rękojeściach stalowych nabijanych złotem i srebrem i o bardzo pięknych damasceńskich głowniach. Zwłaszcza jedna z nich (nr inw. MNKi/B/536), nawiązująca swoją architekturą do popularnych w pierwszej połowie XVIII w. w Europie głowni o wydatnym piórze i progu, mogłaby w karabelowej oprawie uchodzić za szablę polską. Ponadto zakupiono: pistolet francuski, kapiszonowy M 1822 z 1857 r. używany przez żandarmerię (nr inw. MNKi/B/530), szablę francuskiej kawalerii z początku XIX w. w pochwie żelaznej (nr inw. MNKi/B/534), szablę polską